

CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE USING FOLK ACTIVITY GAMES

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ РУХЛИВИХ ІГОР

Yurii Kalichak¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-473-3-26>

Abstract. The subject of the research is the characteristics of folk mobile games as a means of physical education of preschoolers. The purpose of the study is to theoretically substantiate the effectiveness of using folk mobile games at the current stage of functioning of the preschool education system as an important means of physical education of preschoolers in the work of the educator of the preschool education institution and the family. In accordance with the set goal, the following research tasks are defined:

1. To characterize the features of the content of folk mobile games as a mandatory means of physical education of preschool children.
2. To analyze the conditions of organizing folk mobile games in kindergarten in modern conditions.
3. To justify the expediency of physical education of preschoolers by means of folk mobile games.
4. Develop methodological guidelines and practical recommendations for optimizing physical education of preschoolers.

Research methods: systematization and generalization of data from psychological-pedagogical and scientific-methodical sources; pedagogical observation; study of advanced pedagogical experience; observing the behavior and dynamics of children's physical development; analysis of the professional activity of educators.

¹ Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education,
Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych, Ukraine

Conclusions. A detailed analysis of special literature on the researched problem allows us to state that:

1. The enormous educational value of mobile games, the need to use them in the pedagogical process, and the positive impact on the physical development of preschool children do not cause any doubts.

2. People's moving games vividly demonstrate the centuries-old historical, cultural and socio-economic origins of the Ukrainian people.

3. As an important means of physical education of children of preschool age, the folk mobile game has gained special importance in the modern conditions of life in society.

The extremely important role of the mobile game in the system of physical education in the conditions of preschool education institutions, which in some places cannot be replaced by other means, namely in the pedagogical process during the day, convincingly indicates the need for modern educators to thoroughly master the basics of the methodology and advanced pedagogical experience regarding the peculiarities of the organization of this means of physical education education of preschool children. The skill of the teacher, his familiarity with the program requirements and features of children's physical development, the ability to correctly select games, methodically competently conduct them allows to successfully solve the main tasks of physical education in preschool education institutions – the formation of basic locomotion, the development of physical qualities of pupils, etc. When choosing mobile games, the educator must take into account the interests and inclinations of preschool children, as well as their correspondence to the morpho-functional capabilities of the pupils' body and the degree of their psychological perception.

1. Вступ

Наукова новизна пропонованого розділу полягає у конкретизації сутності поняття «народна рухлива гра»; з'ясуванні необхідності його використання у сучасних умовах; формулюванні основних завдань вихователя щодо досягнення максимальної ефективності здійснення процесу фізичного розвитку дитини у закладі дошкільної освіти. Теоретичні положення публікації можуть бути використані для написання кваліфікаційних робіт із запропонованої тематики, а також безпосередньо у практичній діяльності фахівців дошкільного профілю.

Сучасні виклики, надзвичайно складні умови життя диктують нові підходи щодо формування національної самоідентичності, побудови нової системи патріотичного виховання дітей і молоді, актуалізують застосування різноманітних методів, форм та засобів становлення індивідуальності дитини дошкільного віку, доцільність використання українських народних рухливих ігор зокрема. Національні ігри помітно вирізняються надзвичайною ґрунтовністю свого змісту, достатньою глибинністю здійснення виховного впливу на малюків. Вони позитивно сприймаються дошкільниками, їхня форма та зміст органічно доповнюють своєрідний характер української дитини.

Вкрай несприятливі соціально-економічні умови, спровоковані війною, відчутна екологічна криза є серйозними причинами негативного впливу на здоров'я значної кількості дітей в Україні. Серед інших підкреслимо такі: «надмірне перенавантаженням дітей заняттями, скорочення прогулянок і рухливих ігор, недостатнє врахування окремими педагогами дошкільного профілю закономірностей фізичної працездатності малюків, невиправдане підвищення її обсягу» [20, с. 36].

Основою системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти вважаємо збалансований режим рухової активності як обов'язкового змістового елементу роботи з дітьми. Досить дієвою формою роботи в цьому напрямку є рухлива гра. Її цінність полягає у «активації ініціативності, самостійності, мисленні, досягненні успіху, розвитку основних локомоцій дошкільників. Рухливі ігри поліпшують роботу системи травлення, зміцнюють нервову систему, виховують відповідальність, дисциплінованість, стриманість тощо» [19, с. 265].

2. Основні функції народних рухливих ігор

Виникнення народних ігор у давнину зумовлене, насамперед, специфічними умовами життєдіяльності суспільства та його представників, сповідуваними релігійними віруваннями й усталеним світоглядом, постійними очікуванням та підготовкою до неминучих військових конфліктів. Ігри-забави започатковували безпосереднє становлення специфічної соціальної школи, були одним із перших колективних інститутів патріотичного виховання за межами сім'ї [10].

З цієї метою різні народи створювали свої національні ігри, котрі відображали характерні риси власних прагнень. Практично кожне

народне свято супроводжувалося використанням особливих ігор, котрі потребували масового залучення дітей, передовсім, на природі, внаслідок чого спостерігався відчутний оздоровчий вплив на організм його учасників.

Успадковані сучасниками різноманітні народні рухливі ігри можна розглядати в історичному контексті, як усталені явища повсякденного життя, своєрідні форми національної культури тощо. Впродовж багатьох століть вони суттєво трансформувалися, хоча в цілому зберегли первісні форми й побутово-звичаєві характеристики наших пращурів.

Народна рухлива також передбачала різноманітні форми спілкування, компіляцію певних соціальних дій та явищ. Вона яскраво віддзеркалювала практично всі інтегральні процеси, котрі відбувалися у суспільстві, була своєрідним і дієвим способом самоідентифікації кожної окремої особистості. Народні рухливі ігри відображають увесь спектр дитячих емоції, колорит розподілу конкретних ролей і притаманних їм функцій, що можна впевнено екстраполювати на більшість елементів взаємовідносин і практично на всі існуючі соціальні статуси. Також «ігри створюють передумови реалізації природньої потреби у здійсненні рухових дій, спонукають до прояву різних видів спільного існування, конкуренції, суперництва, взаємодопомоги та реалізації власного потенціалу» [23, с. 61].

Надзвичайно невибагливі рухові акти, що супроводжують проведення народних рухливих ігор, помітно вдосконалюють «функціональний розвиток різних органів і систем організму дошкільника, внаслідок чого відбувається суттєве покращення функцій практично всіх аналізаторів, активізація нервових процесів, гармонізація співвідношення збуджувальних і гальмівних процесів. Народні рухливі ігри спроможні нівелювати дефіцит рухової активності, тобто підвищити фізичну та розумову працездатність дитини. Виконувані дитиною в грі різні фізичні маніпуляції вважаються каталізатором удосконалення різноманітних органів і систем організму, помітно обмежуючи негативний вплив несприятливих зовнішніх умов, однозначно позитивно впливають на загальний фізичний розвиток та здоров'я дитини» [1, с. 15].

Широкое використання народних рухливих ігор є важливою складовою виховання дошкільника, котра вдало поєднує фізичний розвиток

з духовним, інтелектуальним, патріотичним. Емоційна піднесеність, котра панує у грі, уможлиблює: формування рухових навичок, які конче необхідні в побуті та щоденній праці; забезпечення належного рівня рухової активності, що дозволяє вдосконалювати засвоєні основні локомоції; урізноманітнення власного рухового досвіду дошкільника і здатність керувати своїм тілом завдяки спроможності засвоєння дрібних деталей гри; ефективний розвиток рухових якостей; підвищення загальної культури, опанування нових знань тощо [7].

Важкі умови сучасної життєдіяльності стали рушійними силами активізації продуктивного мислення особистості. Емоційна участь у народній рухливій грі збагачує виховний вплив освітнього процесу, а також дозволяє всебічно розвивати самоідентичність особистості сучасного дошкільника. Адже вимагає демонстрації багатства духовного світу дитини, її інтелектуального потенціалу, досягнутого рівня моральності. Українські народні рухливі ігри є дієвим стимулом морального розвитку. Їх характерні особливості зумовлені різними чинниками (етнічними, релігійними, фольклорними тощо) [34].

Особливо підкреслимо позитивний вплив здійснюваних численних рухових дій на перебіг психічних процесів, адже м'язова діяльність загалом суттєво прискорює сенсорний та інтелектуальний розвиток дошкільників. Достатньо широкий за спектром, детально продуманий за інтенсивністю та різноманітністю впливу обсяг рухової активності уможлиблює створення міцного фундаменту для повноцінного та гармонійного розвитку малюка. Процес фізичного розвитку загалом є своєрідним каталізатором рушійних сил формування інтелекту, морально-вольових якостей, появи естетичного смаку дошкільника. «Природа наділила людину вродженим прагненням до руху, нагородивши надзвичайно важливим відчуттям «м'язової радості», котре можна відчутти лише рухаючись» [25; с. 52].

3. Українські народні рухливі ігри як засіб фізичного виховання дошкільників

Народні рухливі ігри і забави українців займають особливе місце у системі засобів фізичного виховання дітей дошкільного віку, адже є дієвим інструментом гармонійного розвитку фізично здорової та духовно багатой особистості. Ігри здійснюють відчутний вплив на

формування особистості дошкільника, котрий досліджують учені з різних галузей науки: філософії, мистецтвознавства, педагогіки, психології тощо. Існує велика кількість різних концепцій ігрової діяльності, проте більшість дослідників погоджується із твердженням, гра є «найдивовижнішим явищем культури, що пов'язане з духовним піднесенням і хвилюванням дітей» [8, с. 41].

У сучасній дошкільній освіті досить часто органічно поєднують різноманітні форми, методи та засоби едукції, що дозволяє результативно розв'язувати завдання нині чинних програм. З огляду на це чи не найважливішим засобом фізичного виховання дітей дошкільного віку вважаються рухливі ігри, в процесі котрих існує можливість комплексно виховувати фізичні й емоційно-вольові якості дошкільників, а також успішно формувати рухові вміння та навички. Важливість ігрової діяльності у дошкільному дитинстві можна пояснити такими «фактами : перші шість років життя дитина віддає перевагу рольовій грі в порівнянні з іншими видами діяльності; гра спонукає дошкільника до участі в інших видах діяльності (праця, комунікація, навчання тощо); впродовж гри зароджуються та розвивається практично більшість основних вікових новоутворень особистості» [27, с. 26].

Здавна народна педагогіка вважала піклування про здоров'я та фізичний розвиток дітей першочерговими завданнями виховання найменших. Свідчення цьому знаходимо у скарбниці українського фольклору, зокрема у приказках і прислів'ях: «Нема щастя без здоров'я», «Здоровому все здорово» тощо [32].

Від самого народження дитини батьки безальтернативно піклувалися про її здоров'я й готовність до праці. Реальні життєві обставини й об'єктивні потреби диктували пріоритетність фізичного розвитку дитини загалом, адже численні повсякденні фізичні зусилля визначали основу діяльності людини впродовж віків. У народі особливо цінувалися фізична сила й витривалість, наполегливість і спритність, як необхідні складові беззаперечних достоїнств працюючої людини. Зазначені риси батьки намагалися виховати у своїх дітей змалку.

У процесі розвитку суспільства стало зрозумілим, що фізичне виховання є одним із важливих чинників формування особистості людини. Українська народна педагогіка створила струнку систему педагогічних засобів фізичного виховання, котра відображає національний характер

нашого народу. Трансформація народних рухливих ігор та розмаїття способів їх організації в освітньому процесі, що використовуються здавна, дозволили сформувати певні ігрові традиції. Серед розмаїття рухливих ігор, котрі використовуються у роботі з дітьми дошкільного віку, помітно виділяються народні ігри [15; 31; 33; 35].

Упродовж віків народ створював ігри, котрі сприяють розвитку фізичних якостей дітей і вольових рис – самостійності, рішучості, кмітливості, чесності, доброзичливості, організованості тощо. Народні рухливі ігри розширюють уявленнь дітей про навколишній світ, забезпечують естетичну насолоду внаслідок виконання рухових дій, котрі поєднані з примовками, приспівками, уможливають формування основних локомоцій, закріплення рухових навичок [27; 32; 34].

Українські народні рухливі ігри поєднують «сезонно-обрядові ігри, побутові народні ігри, ігри-ловітки («Квач», «Латка», «Піжмурки»), ігри-забави та ігри-розваги. До нашого часу дійшло чимало ігор, котрі формують у дітей позитивні морально-вольові риси. Їх застосовують на заняттях і поза ними задля забезпечення емоційності й гармонійного фізичного та духовного розвитку, зміцнення здоров'я дошкільників» [34, с. 121].

Широке використання рухливих ігор у педагогічній практиці викликало необхідність їх класифікації задля вирішення конкретних педагогічних завдань.

Рухливі ігри диференціюють, як індивідуальні (одиначні) та колективні (групові), котрі передбачають участь кількох гравців.

Народна рухлива гра передбачає зміст, форму та методичні особливості використання. До її змісту належить сюжет, правила й рухові дії в грі та їх спрямованість на досягнення мети. Форма рухливої гри регламентує організацію дій, широкий вибір способів досягнення поставленої мети, й зумовлена її змістом. Зазвичай в освітньому процесі ЗДО українські народні рухливі ігри використовуються як засіб фізичного виховання, однак їх «розвивально-виховний потенціал значно ширший. В культурологічних дослідженнях рухливі ігри визнано суттєвим елементом української національної культури. Аналіз народних рухливих ігор засвідчує, що їхні корені можна знайти ще в стародавніх фольклорних обрядах, церемоніях і ритуалах. Найчастіше вони спираються на фольклорні образи вовка, ведмедика, зайчика, котика, кози

та інших тварин, котрі є знаковими для української культури й традиційно відтворювались у різноманітних обрядах та ритуалах, нарешті виділившись як дитячі рухливі ігри» [27, с. 25].

У численних дослідженнях народні рухливі ігри вважаються характерним елементом української національної культури. Детальний аналіз ігор, поширених серед дітей дошкільного віку, дозволяє констатувати їх походження зі стародавніх фольклорних обрядів і ритуалів. Доволі часто зустрічаються колоритні образи звірят, які притаманні українській культурі та подекуди зустрічаються у народних дійствах, виокремившись, як дитячі рухливі ігри. Зрозуміло, що образи тварин в усній народній творчості й дитячих народних рухливих іграх є спорідненими, як правило, мають спільне походження, а відтак – рухливі ігри опосередковано прищеплюють найменшому поколінню інтерес до давньої української культури загалом» [21, с. 138].

Вдосконалення народних рухливих ігор відбувалося безперервно впродовж тривалого часу, органічно пов'язуючи глибоку давнину й сьогодення та відіграючи визначну роль у національно-культурному вихованні наймолодших, а також їх соціалізації.

Неабияку роль для розвитку процесів мислення у дітей дошкільного віку, на наш погляд, відіграють ігри з розвитку спритності, гнучкості, швидкості рухів, виконання рухових завдань у нестандартних ситуаціях, що передбачають практично миттєву реакцію на швидкоплинні події. «Виховне значення народних рухливих ігор передбачає комплексний розвиток усіх психічних функцій і якостей дитини: сприйняття, уваги, оперативної пам'яті, уяви, мислення тощо. Народні рухливі ігри дозволяють дошкільникам регулювати свій емоційний стан. Вмілий педагог сприятиме формуванню стійкої емоційної сфери кожної дитини й формуванню в дітей позитивних моральних та вольових рис загалом. Народна педагогіка пропонує цілу низку народних рухливих ігор, котрі сприяють фізичному розвитку дітей: «Гуси-лебеді», «Квочка», «Піжмурки», «Третій зайвий», «Мисливці і качки», «Квач», «Воронята» тощо. В них широко використовуються різноманітні локомоції: ходьба, біг, стрибки, метання чи перенесення різноманітних предметів» [34, с. 149].

Значення гри не обмежується виникненням у дитини нових за змістом мотивів діяльності й актуалізованих ними завдань. Домінантним

є виникнення в грі нової психологічної форми мотивів. У грі «формується дружній колектив, виховується самостійність, позитивне ставлення до праці, відбувається корекція відхилень у поведінці окремих дітей, що є результатом впливу гри на психічний розвиток дитини й становлення її як особистості» [3, с. 233].

«Ігрова діяльність є специфічною сферою активності людини, де існує лише одна мета – отримання задоволення від прояву власних фізичних і моральних зусиль. Кожна рухлива гра потребує цікавої й доступної інформації малюкам про історію її виникнення й використання вчасно в обрядовому календарі. Інтерес до народних ігор досягається розповідями вихователя легенд, приповідок про історію походження гри та звичаї, розширенням кругозору дитини тощо. З цією ж метою вихователю доцільно використовувати у процесі гри загадки, фрагменти з народних казок, народні пісні, різноманітні лічилки, народних прислів'я та приказки для підведення підсумків гри [5, с. 626].

Таким чином, використання українських народних рухливих ігор дозволяє надзвичайно потужно впливати з неймовірно сильним виховним потенціалом на дітей дошкільного віку, адже ігри яскраво демонструють своє культурно-історичне походження, а також відіграють різноманітні соціальні функції, котрі можна спостерігати в дитячому дошкільному середовищі.

За умови ефективного поєднання з іншими, не менш важливими засобами фізичного розвитку народні рухливі ігри українців уможливають всебічний і гармонійний фізичний розвиток особистості дошкільника і збагачення його моральної та духовної культури завдяки прищепленню багатовікової культурної спадщини і народних звичаїв, традицій та обрядів, котрі вважаємо важливими свідченнями автентичності українського народу в усі часи, а нині – особливо важливим засобом виховання патріотизму, почуття гордості від усвідомлення себе українцем.

4. Методика проведення рухливих ігор у ЗДО

Якнайширше застосування рухливих ігор задля всебічного розвитку дітей у процесі фізичного виховання зумовлено, насамперед, їхнім непересічним значенням у дошкільному віці. Цілком законо-

мірним вважаємо проблему доцільності вибору рухливих ігор для дошкільників.

Зупинимось більш детально на типових організаційно-методичних вимогах, котрі найчастіше зустрічаються, особливо у практиці роботи ще недосвідчених фахівців дошкільної освіти, зокрема підкреслимо «наступні».

1. Вихователь добирає ігри в залежності від конкретних педагогічних завдань, керуючись програмою виховання дітей дошкільного віку, де зазначені типові приклади таких ігор із виокремленням основного руху впродовж усієї гри. При цьому виховна мета, фізичні якості, зміни і навички повинні бути чітко визначеними.

2. Рухову підготовленість малюків, їхній руховий досвід, інтереси та уподобання обов'язково враховуються. Доступний дітям зміст гри має відповідати їхнім інтересам, відтворювати явища навколишнього середовища. Добре засвоєні рухи – основний результат виконують тої чи іншої гри.

3. Застосування будь-якої гри продиктоване її місцем у режимі дня (заняття з фізичної культури чи фізкультурні свята та розваги, фізкультхвилинка чи фізкультпауза, ранкова гімнастика чи пішохідний перехід тощо). Наприклад, комплекс ранкової гімнастики може містити ігри малої рухливості, фізкультхвилинки – ігри середньої рухливості, ігри з віршованим текстом, фізкультпаузи – ігри різні за інтенсивністю. Ігри на розвиток уваги, організованості та формування навичок з перешикання використовують у вступній частині заняття з фізичної культури, а в основній – ігри максимально інтенсивні без основного руху. В завершальній частині – малорухливі ігри» [22, с. 41].

Добираючи ігри для «фізкультурних свят, розваг, пішохідних переходів, вихователь звертає увагу на: рівень рухової підготовленості дітей; поступове зростання на початку та зниження наприкінці рівня фізичного навантаження на дітей; активну участь всіх дітей; використання ігор-естафет та змагань.

4. Системність і періодичність проведення рухливих ігор упродовж дня має обов'язково враховувати педагогічні вимоги, режим дня тощо» [24, с. 315].

Безпосередня участь вихователя в проведенні народної рухливої гри відчутно підвищує її емоційність, зміцнює інтерес малюка.

Педагог «уважно спостерігає за правильністю виконання правил гри, за якістю виконання рухових дії дітьми. Він керує грою таким чином, щоб під час її проведення вдосконалювалися та міцно закріплювалися вміння і навички з основних локомоцій. Не допускається у грі порушення щодо вимог виконання будь-якого основного руху» [26, с. 67].

Основне завдання вихователя – «створення умов для активної участі всіх без винятків дітей у грі, що дозволить не лише активно рухатися, але й уможливить позитивні зрушення у фізичній підготовленості дошкільників, розвиток позитивних моральних якостей, створення ситуацій взаємодопомоги. Вчасно здійснені та доречні організаційно-методичні вказівки педагога заохотять старанних й активних дітей, мотивуватимуть виконання правил гри [6, с. 185].

У грі небезпідставно вважається обов'язковим узагальнення та підведення підсумків, зокрема відзначення старанних та вправних малюків, котрі чітко дотримувалися правил гри та правильності виконання рухових дій, спромоглися продемонструвати спритність, взаємодопомогу, комунікабельність, уникнення та вирішення конфліктних ситуацій, а також аналіз причин невдач переможених.

Упродовж усієї гри вихователь керує руховою діяльністю як усієї групи, так й окремих дітей. Важливою є «емоційна складова, адже непідробний інтерес педагога до гри, показником якого є тон реплік, міміка обличчя, яскравість жестів викликає життєрадісний настрій. Безпосередня участь у грі викликана її змістом та підготовленістю групи» [2, с. 270].

Вихователь ЗДО впродовж гри виголошує організаційно-методичні вказівки щодо правильності виконання певних рухів чи дій у формі зауважень що стосуються окремих елементів рухових дій дошкільників або ж їх поведінки загалом. Усе це відбувається у формі лаконічної репліки за умови, що стосується виконуваної ролі конкретно взятого гравця.

Цілком очевидним є той факт, що проведення лише однієї гри не забезпечить дотримання всіх правил з боку цілої групи дітей. Цей процес триває досить довго та передбачає поступове та систематичне нагадування правил, постійну демонстрацію прикладів, різноманітні заохочування чи навіть вимоги.

Діти, котрим бракує спритності у грі, є об'єктом підвищеної уваги педагога. При «перших ознаках втоми гравцям пропонують простіші ролі. Причиною втрати концентрації уваги може бути стан здоров'я. Такі гравці потребують індивідуальною підходу чи полегшених варіантів проведення гри» [4, с. 199].

Після завершення гри підводять її підсумки. Оцінюється діяльність всієї групи у формі позитивного висновку й індивідуальні оцінки гравцям, котрі виконали запланований зміст.

Першими ознаками «втоми дітей є рясне потовиділення, прискорене дихання, підвищене серцебиття, часті покашлювання, помилки у виконанні звиклих рухових дій тощо. Найбільш розповсюдженими причинами появи таких станів малюків є занадто швидкий темп рухів, недостатні інтервали відпочинку, надмірна тривалість гри» [27, с. 26].

Темпоритм у грі повинен відповідати частоті дихання. Оскільки у малюків дихання в основному поверхнєве, а розмірений темп рухів спонукає глибокі вдихів і видихів, не припустимими є дуже швидкі рухи в іграх дошкільників.

Правильна організація та ефективне проведення гри висуває низку важливих завдань: опанування дітьми рухових вмінь і навичок; розвиток позитивних рис характеру; засвоєння норм поведінки [11-13; 16-17; 29; 36].

Позитивні результати від проведення рухливих ігор можливі лише за умови тривалої та сумлінної підготовки, зрештою як і до інших занять, а також належного ставлення до педагогічної професії загалом. Умовно процес підготовки педагога включає три аспекти : методичний; самопідготовку та облаштування місця проведення необхідним інвентарем; підготовку дітей.

Досконало володіючи віковими особливостями своїх вихованців можна успішно розв'язувати завдання фізичного виховання дітей – дошкільників. Зрозуміло, що обов'язковим елементом підготовки вихователя є засвоєння необхідних знань з дошкільної педагогіки й методики фізичного виховання, що передбачає ґрунтовні знання методичної літератури, особливо щодо правил підбору, особливостей методики проведення та планування рухливих ігор для дітей старшого дошкільного віку й інших вікових груп.

Опанування спеціальної літератури забезпечує вихователя міцними знаннями про правильний добір ігор, відповідну методику їх проведення, використання належних інструментів впливу на дітей.

Підготовленість малюків до народної рухливої гри означає «наявність у них необхідних рухових вмінь і навичок, належний рівень організованості. Складні координаційні ігри вивчають заздалегідь.

Психологічна готовність малюків до гри, значення котрої важко переоцінити, забезпечується не лише упродовж засвоєння рухової дії, але й у процесі пізнання навколишнього світу і прищеплення малюкам жвавого інтересу до гри [3; 7].

В обов'язки вихователя входить ретельна перевірка усього обладнання і дрібного інвентарю на предмет його справності задля уникнення зайвих непорозумінь упродовж гри. Розміщення предметів має передбачати можливість негайного доступу та використання у грі.

У старших дошкільників завжди присутній елемент змагання, навіть у швидкості збору для проведення гри. Дітей наперед розподіляють на кілька груп і встановлюють сигнал, за яким вони збираються у визначеному місці, а потім відзначають найбільш організовану групу, що додає емоційності і різноманітності.

5. Практичні рекомендації вихователю

Керівництво грою з боку вихователя передбачає дотримання певних методичних вимог, виконання яких уможливить успішність й ефективність її проведення.

1. Спрямованість рухливої гри на виховання у старших дошкільників виключно позитивних якостей: толерантності, дружби, взаємодопомоги, чесності, справедливості, сміливості, цілеспрямованості. Цьому сприяє ретельне дотримання правил її проведення.

2. Керівництво грою не суперечить прояву ініціативи та самостійності старших дошкільників. Цьому сприяють не лише ігри, запропоновані вихователем, але й ігри, котрі демонструють бажання самих дітей або ж зініційовані зміни з боку учасників. Таким чином можна регулювати темпоритм гри, внесення додаткових перешкод чи ускладнень, вибір ведучого з ініціативи учасників тощо.

3. Упродовж усієї гри вихователь пильно стежить не лише за її емоційністю, але й за вдосконаленням у дітей рухових умінь і навичок,

міцним опануванням кожною грою, технічно правильно виконуючи рухові дії з обов'язковим дотриманням зазначених правил. Разом з тим забороняється зупиняти гру задля ретельного дотримання техніки правильного виконання рухових дій. Навпаки, зауваження про допущені помилки в рухових діях потрібно озвучувати в процесі гри чи в паузі між повторами.

4. Безперечною умовою здійснення належного керівництва є обов'язкове врахування вікових та індивідуальних особливостей старших дошкільників з боку педагога [1-7; 19-27].

Використовуючи доступні та зрозумілі пояснення, вихователь передає старшим дошкільникам певні відомості про конкретну гру. Подібні пояснення повинні бути лаконічними, без надмірних деталей, адже тоді діти успішно опанують зміст гри.

Мова вихователя має бути грамотною, зі змінною інтонацією, гнучким тембром голосу в залежності від змісту пояснюваного тексту. Виразність мовлення педагога повинна викликати захоплення у дітей, а не містити монотонний голос, надмірні повторення окремих подробиць тощо.

Важливим методичним прийомом проведення гри є її демонстрація, як індивідуальних дій учасника, так і узгоджених рухів групи гравців. Вона повинна бути чіткою та викликати бажання наслідування. Використовується лише за умови виконання невідомої чи незасвоєної рухової дії. До показу можна залучати і самих дітей, котрі успішно опанували руховий акт.

Важливим методичним прийомів підвищення активності малюків та виховання в них ініціативності є вибір ведучого й окремих ролей. Ролі розподіляють, залучаючи усіх дітей на найпопулярніші в грі. Їх розподіляють упродовж пояснення гри.

Ведучий відіграє найактивнішу роль у грі. Враховуючи притаманні дітям індивідуальні якості, вихователь вибирає когось ведучим. Гравець, котрого вперше призначили ведучим у новій грі повинен захопити своєю харизмою, своїм безпомилковим виконанням всіх присутніх, щоб гра відразу сподобалася всім присутнім. Майстерність вихователя полягає у виборі належної кандидатури [36, с. 9].

У роботі зі старшими дошкільниками можна використовувати складні технічні вправи, що вимагають хорошої координації рухів,

адже діти цієї вікової категорії володіють багатим руховим досвідом порівняно з молодшими за віком вихованцями. Наприклад, рухливі ігри з різноманітними предметами, біг з прискоренням та зміною напрямку руху, метання та ловіння м'яча, стрибки в глибину.

Вихователь здійснює підбір ігор у залежності від мети, яку сформулював: формування конкретних рухових умінь і навичок, виховання таких рис характеру, як сміливість, організованість, витримки. Різноманітні рухливі ігри може об'єднувати одна спільна мета. Наприклад, така рухова навичка, як метання в ціль, може розвиватися в іграх «Влучання в обруч», «Мисливець та зайці». Однак за допомогою впровадження у зміст гри певної конкретизації (рухома чи нерухома, вертикальна чи горизонтальна ціль тощо) можна вдосконалювати єдину рухову навичку в різних умовах або ж просто ускладнювати завдання шляхом внесення додаткових перешкод [34].

Раціональна організація дітей-дошкільників дозволяє відчутно підвищити успішність проведення тої чи іншої рухливої гри. Поясненню нової, ще незнайомої дітям гри передують повторення технічно найбільш складних рухових дій. У рухливих іграх, котрі містять переважно основні локомоції (біг, стрибки чи метання), непересічного значення набуває дозування навантаження, здійснюване педагогом.

За рахунок використання змагального методу між старшими дошкільниками рухливі ігри є значно ефективнішими для фізичного розвитку дітей, ніж загально розвивальні чи гімнастичні вправи, а також незамінними для повноцінного рухового розвитку дитини за таких умов:

1. Величезна різноманітність рухів упродовж гри, часті зміни видів рухових дій упередять швидку втому.

2. Можливість задіяти одночасно великі групи м'язів через специфічний характер рухової діяльності загалом відповідає особливостям опорно-рухового апарату дошкільника.

3. Значна емоційна насиченість підвищує привабливість рухливих ігор, сприяє мобілізації зусиль дитини, приносить задоволення і радість внаслідок їх виконання. Позитивні емоції підвищуються завдяки присутності в іграх елементів змагання та несподіванки.

4. Саморегуляція темпоритму, енерговитрат організму та загальної тривалості рухів полегшує їх виконання, збільшує її привабливість.

5. Стимуляція інтелектуального розвитку старшого дошкільника, розширення кругозору, розвиток увагу та пам'яті, спостережливості та допитливості, вдосконалення уявлень про довкілля, виховання моральних якостей, прищеплення естетичних почуттів є об'єктивними перевагами рухливих ігор.

6. Активізація рухової творчості спровокована можливістю прояву активності й ініціативності дітей.

7. Моральне зростання дитячої особистості відбувається за рахунок створення передумов формування дисциплінованості, винахідливості тощо [22].

Будучи природною потребою фізично здорової дитини рухлива гра, що приносить їй задоволення та радість, розвиває також здатність до усвідомлення власних вчинків, сприяє формуванню адекватного ставлення до навколишнього оточення, задоволенню соціальних, естетичних і моральних потреб [27, с. 27].

Найбільш розповсюдженими у колі старших дошкільників є ігри сюжетні та несюжетні (ігрові вправи). Сюжетно-рольові відображають життєвий досвід малюка, його уявлення про навколишнє середовище тощо. Ігрові вправи (ігри з елементами змагання, індивідуальні чи групові) віддзеркалюють конкретні рухові завдання згідно з віковими особливостями та рівнем фізичної підготовки дітей.

У дитячому садку загальне керівництво ігровою діяльністю здійснює педагог. Його дії регламентують :

- 1) характер гри;
- 2) сезонність;
- 3) кількісний і вікового склад групи;
- 4) поведінка старших дошкільників;
- 5) фізичний стан і рівень рухового розвитку [9; 14; 18; 30].

При плануванні кожної гри вихователь повинен чітко усвідомлювати які конкретно вміння, навички чи якості вона розвиває чи закріплює – чи це в основному біг, чи це переважно метання, формується загалом спритність чи витривалість тощо.

Допоможе створити емоційне піднесення, сприятиме кращому засвоєнню правил, поліпшить чіткість виконання рухових дій створений вихователем елемент новизни чи зацікавленості майбутньої гри. Підвищити інтерес до самої гри можна елементарними запитання з

одночасним застосуванням іграшок, казок, віршів чи ілюстрацій до запропонованої теми.

Майстерність і методична грамотність вихователя криється у вмінні чітко та лаконічно оголосити назву гри, донести дітям її зміст, за необхідності розтлумачити правила.

Педагог, як справжній актор, повинен вміло користуватися інтонацією, жестикуляцією, доповнюючи той чи інший образ. Тоді його пояснення набуває неперевершеного звучання, неабиякої ваги й особливого змісту. Жвавість, але водночас спокій і переконливість – не замінили супутники проведення рухливої гри вихователем.

Сам процес пояснення може бути переплетеним розподілом ролей поміж гравцями, акторською майстерністю педагога, демонстрацією окремих рухів, котрі викликають труднощі у дошкільнят.

Надзвичайно важливою передумовою формування рухових умінь та навичок є спосіб презентації руху – словесний чи наочний. Надмірне зловживання упродовж гри організаційно-методичними вказівками чи виправленнями точності або ж правильності виконання позбавить дітей задоволення від гри, суттєво нівелює її емоційність.

Дотримання усіма учасниками рухливої гри її правил диктує вимоги до самих правил: що старші діти, то складніші правила. Досвідчений вихователь всілякими способами намагається сприяти форсуванню позитивних якостей у дітей. Будь-які правила не повинні викликати у дошкільнят навмисне бажання програти.

Важливий елемент проведення гри – розподіл ролей між вихованцями. Обирати дітей на ролі можна по-різному: вихователь сам доручає дитині яку-небудь роль; виділяє її за допомогою лічилки; дитина, яка виконує роль ведучого, обирає собі заступника [29].

Елементи, що впливають на тривалість гри: характер гри; конкретні специфічні умови проведення гри; склад гравців, необхідний для успішного проведення гри [27].

Важливо закінчити гру своєчасно: передчасне закінчення гри так само небажане, як і її затягування.

З метою узгодження фізичного навантаження із реальними можливостями дошкільників старших груп ЗДО можна використовувати різноманітні методичні прийоми, як от: варіювання тривалості гри; регуляція дозування повторень; обмеження площі проведення

самої гри; зміна довжини дистанції; утруднення щодо правил гри чи характеру перешкод, призначених для подолання гравцями; влаштування нетривалих інтервалів відпочинку; детальний розбір типових помилок [28, с. 79].

Завершення інтенсивної рухливої гри передбачає ходьбу зі сповільненням темпоритму, що уможливить зниження рівня фізичного навантаження й сприятиме поверненню до фізіологічної норми частоти серцевих скорочень тощо.

Узагальнюючи результати, необхідно проаналізувати гру, зазначити характерні технічні помилки, звернути увагу окремі моменти в розвитку сюжету, відзначити тих, хто добре виконував свою роль.

Успішне проведення рухливої гри передбачає врахування не лише віку і характерних якостей кожної дитини, наявні умови, але й настрої на їх проведення, досвідченість, тактовність і рівень методичної підготовки педагога.

6. Висновки

Детальний аналіз спеціальної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє здійснити такі узагальнення:

- 1) величезне виховне значення рухливої гри, необхідність її використання у педагогічному процесі, позитивний вплив на фізичний розвиток дітей дошкільного віку не викликають жодних сумнівів;
- 2) народні рухливі яскраво ігри демонструють багатотисячлітні історико-культурні та соціально-економічні витоки українського народу;
- 3) як важливий засіб фізичного виховання дітей дошкільного віку народна рухлива гра набула особливого значення.

Надзвичайно важлива роль рухливої гри в системі фізичного виховання закладів дошкільної освіти, котру подекуди неможливо замінити іншими засобами, а саме у педагогічному процесі упродовж дня, переконливо свідчить про необхідність ґрунтовного засвоєння сучасними вихователями методики та досвіду організації цієї складової фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Майстерність педагога, його обізнаність із програмними вимогами та особливостями фізичного розвитку дітей, вміння правильно здійснювати підбір ігор, методично грамотно їх проводити дозволяє успішно вирішувати завдання фізичного виховання у закладах

дошкільної освіти – формування основних локомоцій, розвиток фізичних якостей вихованців тощо.

Класифікація та систематизація рухливих ігор дозволяє суттєво активізувати підвищення фізичної та інтелектуальної працездатності дітей дошкільного віку, прискорити розвиток фізичних можливостей, поліпшити рівень рухової підготовленості та оптимально опанувати важливими фізичними вміннями та навичками.

Вихователь при виборі рухливих ігор повинен обов'язково враховувати інтереси й нахили дітей дошкільного віку, а також їх відповідність морфо-функціональним можливостям організму вихованців та ступеню їх психологічного сприйняття.

Розроблені рекомендації щодо оптимізації фізичного виховання дошкільників за допомогою використання народних рухливих ігор, сформульовані специфічні вимоги до педагогів дошкільного профілю стосовно організації, методики проведення та здійснення безпосереднього керівництва процесом їх проведення із дошкільниками допоможуть ефективніше та раціональніше організувати освітній процесу в ЗДО.

Список літератури:

1. Kalichak Yu. L. Health preservation component of preschool teachers' training in the process of studying the subject «Health improving technologies and diagnostic methods of preschool children physical development». *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 5(7). С. 10–18.
2. Kalichak Y. L. Theoretical and methodological aspects of formation of preschool teachers' professional competence. *Moderní aspekty vědy: X. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 251–280.*
3. Kalichak Yu. L. Health-Protecting Psychologically Safe Developmental Environment of a Preschool Educational Institution. The problems of formation of the healthy modus vivendi of students of higher education establishments in the sphere of health protection. *Human health: realities and prospects. Monographic series. Volume 4. Health and Biosensors. Edited By Nadiya Skotna, Svitlana Voloshanska, Taras Kavetskyu, Oleh Smutok, Mykhailo Gonchar. Drohobycz : Posvit, 2019. P. 230–237.*
4. Kalichak Yu. L. Health-preserving competence in the system of professional training of preschool teachers. *European potential for the development of pedagogical and psychological science : Collective monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. P. 188–214.*

5. Kalichak Yu. L. Training preschool teachers in fundamentals of ecology and valeology. Moderní aspekty vědy : XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 614–647.

6. Kalichak Yu. L. The formation of health preserving competence of teachers of preschool educational institutions in modern conditions. State of environment and human health. Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2019. P. 181–190.

7. Kalichak Yu. L. The theoretical aspects of formation of the healthy way of life of preschool age children. Ekology and human health. Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, S. Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2018. P. 201–213.

8. Андрощук Н. В., Дзюбановський А. Б., Леськів А. Д. Радість руху : монографія. Тернопіль : СМП «Астон», 1999. 114 с.

9. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція) : Настільна книга керівника дошкільного закладу. Частина 5. упорядники: Т. В. Панасюк, С. І. Нерянова, А. А. Грищенко. Тернопіль : «Мандрівець», 2013. 168 с.

10. Богиніч О. Фізичне виховання дошкільників засобами гри: навчально-методичний посібник. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.

11. Вільчковський, Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. Суми : Університетська книга, 2017. 428 с.

12. Денисенко Н. Ф. Управління системою фізичного виховання дітей у дошкільних навч. закладах: монографія. Запоріжжя : ЛПІС. Лтд., 2001. 308 с.

13. Дубогай О. Д. Теоретичні та методичні аспекти особистісно-орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей. *Дошкільна освіта*. 2005. № 2. С. 26–29.

14. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

15. Єфименко М. М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят авторський стиль роботи: методичні рекомендації / автор-укладач М. М. Єфименко. Київ : ІСДО, 1995. 40 с.

16. Єфименко М. М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільників : монографія. Київ : Знання, 2013. 456 с.

17. Загородня Л. П., Тітаренко С. А., Барсуковська Г. П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку: навч. пос. Суми : Університетська книга, 2018. 272 с.

18. Закон України «Про дошкільну освіту». Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / [упоряд. Панок В. Г., Цушко І. І., Обухівська А. Г.]. Київ : Ніка-Центр, 2005. С. 24–33.

19. Калічак Ю. Л. Науково-теоретичні основи фізичного розвитку та виховання дітей дошкільного віку. Вісник соціально-гуманітарного факультету : збірник науково-методичних статей. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2009. Випуск 3. С. 259–268.

20. Калічак Ю. Л. Оздоровчі технології та діагностичні методики фізичного розвитку дітей : тексти лекцій. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2016. 128 с.
21. Калічак Ю. Л. Підготовка майбутніх вихователів до процесу фізичного виховання і розвитку дітей в умовах дошкільного навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*: за редакцією О. В. Тимошенка Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Випуск 5 К (86) 17. С. 137–140.
22. Калічак Ю. Л. Підготовка студентів до здоров'язбережувальної діяльності в процесі вивчення курсу «Методика фізичного виховання та валеологічної освіти дітей дошкільного віку». *Педагогічні науки : теорія та практика*. 2022. № 2 (42). С. 38–43.
23. Калічак Ю. Л. Пріоритети фізичного виховання дошкільників у дитячому садку. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: монографія за загальною редакцією М. Лук'янченка, В. Куриш, Ю. Мігасевича, А. Подольскі. Дрогобич : Швидкодрук, 2009. С. 57–66.
24. Калічак Ю. Л. Проблеми фізичного виховання дітей дошкільного віку. *Науковий часопис. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : за редакцією Г. М. Арзютова. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Том 1. Випуск 7 (33). С. 313–317.
25. Калічак Ю. Л. Психолого-педагогічні аспекти фізичного виховання дошкільників. *Молодь і ринок*. № 10. Дрогобич : Коло, 2007. С. 50–54.
26. Калічак Ю. Л. Формування компетентності вихователя закладів дошкільної освіти в процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. № 6 (161). Дрогобич : Коло, 2018. С. 65–70.
27. Калічак Ю. Л., Сенчишин Р. Р. Українські народні рухливі ігри як засіб фізичного виховання дошкільників. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 29 листопада 2023 року). Кропивницький : ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. С. 25–27.
28. Кокурн О.М. Психофізіологія: монографія. Київ : Центр навч. літ., 2006. 184 с.
29. Комісарик М. І., Чуйко Г. В. Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : підручник. Чернівці. Книги–XXI, 2013. 484 с.
30. Кононко О. Л. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-методичний посібник. Київ: Дошкільне виховання, 2003. 243 с.
31. Лохвицька Л. В., Андрющенко Т. К. Дошкільникам про основи здоров'я : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 176 с.
32. Приступа Є. Н., Слімаковський О. В., Лук'янченко М. І. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія, практика. Дрогобич: Вимір, 1999. 449 с.
33. Сократова Н. В. Сучасні технології збереження і зміцнення здоров'я дітей : навчальний посібник. Київ : Просвіта, 2009. 345 с.
34. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання: посібник для вчителів початкових класів та студентів педагогічних факультетів. Івано-Франківськ, 1996. 188 с.

35. Шамардіна Г. М. Основи теорії та методики фізичного виховання: навчальний посібник. Київ : Пороги, 2003. 445 с.

36. Шамрай А. І. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи в ДНЗ. *Дошкільний навчальний заклад*. 2007. № 10. С. 8–10.

References:

1. Kalichak Yu. L. (2022) Health preservation component of preschool teachers training in the process of studying the subject «Health improving technologies and diagnostic methods of preschool children physical development». *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*. № 5(7). S. 10–18. (in Ukrainian)

2. Kalichak Y. L. (2021) Theoretical and methodological aspects of formation of preschool teachers' professional competence. *Moderní aspekty vědy: X. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., str. 251–280.* (in Ukrainian)

3. Kalichak Yu. L. (2019) Health-Protecting Psychologically Safe Developmental Environment of a Preschool Educational Institution. The problems of formation of the healthy modus vivendi of students of higher education establishments in the sphere of health protection. *Human health: realities and prospects. Monographic series. Volume 4. Health and Biosensors.* Edited By Nadiya Skotna, Svitlana Voloshanska, Taras Kavetsky, Oleh Smutok, Mykhailo Gonchar. Drohobycz : Posvit, P. 230–237. (in Ukrainian)

4. Kalichak Yu. L. (2021) Health-preserving competence in the system of professional training of preschool teachers. *European potential for the development of pedagogical and psychological science: Collective monograph.* Riga, Latvia : «Baltija Publishing», p. 188–214. (in Ukrainian)

5. Kalichak Yu. L. (2021) Training preschool teachers in fundamentals of ecology and valeology. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 614–647.* (in Ukrainian)

6. Kalichak Yu. L. (2019) The formation of health preserving competence of teachers of preschool educational institutions in modern conditions. *State of environment and human health.* Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, P. 181–190. (in Ukrainian)

7. Kalichak Yu. L. (2018) The theoretical aspects of formation of the healthy way of life of preschool age children. *Ekology and human health.* Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, P. 201–213. (in Ukrainian)

8. Androshchuk N. V., Dziubanovskiy A. B., Leskiv A. D. (1999) *Radist rukhu: monohrafiia [The joy of movement]*. Ternopil: SMP «Aston», 114 s. (in Ukrainian).

9. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity Ukrainy (nova redaktsiia) (2013) : Nastilna knyha kerivnyka doshkilnoho zakladu [Basic component of preschool education of Ukraine (new edition)].* Chastyna 5 / upor. : T. V. Panasiuk, S. I. Nerianova, A. A. Hryshchenko. Ternopil : «Mandrivets», 168 s. (in Ukrainian)

10. Bohinich O. (2007) Fizychno vykhovannia doshkilnykiv zasobamy hry: navchalno-metodychnyi posibnyk [Physical education of preschoolers through games]. Kyiv : Shkilnyi svit, 120 s. (in Ukrainian)

11. Vilchkovskiy, E. S., Kurok O. I. (2017) Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku: monohrafiia [Theory and methods of physical education of preschool children]. Sumy : Universytetska knyha, 428 s. (in Ukrainian)

12. Denysenko N. F. (2001) Upravlinnia systemoiu fizychnoho vykhovannia ditei u doshkilnykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia [Management of the system of physical education of children in preschool educational institutions]. Zaporizhzhia : LIPS. Ltd., 308 s. (in Ukrainian)

13. Dubohai O. D. (2005) Teoretychni ta metodychni aspekty osobysto-no-orientovanoho pidkhodu u fizychnomu vykhovanni ditei [Theoretical and methodical aspects of a person-oriented approach in physical education of children]. *Doshkilna osvita*. № 2. S. 26–29. (in Ukrainian)

14. Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnologii ta innovatsii (2009) [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations] / avtor-ukladach N. P. Navolokova. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osнова», 176 s. (in Ukrainian)

15. Iefymenko M. M. (1995) Teatr fizychnoho vykhovannia ta ozdorovlennia doshkilniat avtorskyi styl roboty : metodychni rekomendatsii [Theater of physical education and rehabilitation of preschoolers, author's style of work] / avt.-ukl. M. M. Yefymenko. Kyiv : ISDO, 40 s. (in Ukrainian)

16. Iefymenko M. M. (2013) Teatr fizychnoho vykhovannia ta ozdorovlennia doshkilnykiv: monohrafiia [Theater of physical education and rehabilitation of preschoolers]. Kyiv : Znannia, 456 s. (in Ukrainian)

17. Zahorodnia L. P., Titarenko S. A., Barsukovska H. P. (2018) Fizychno vykhovannia ditei doshkilnoho viku : navchalnyi posibnyk [Physical education of preschool children]. Sumy : Universytetska knyha, 272 s. (in Ukrainian)

18. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» (2005). [Law of Ukraine «On Preschool Education»] // Zbirnyk normatyvno-pravovykh dokumentiv psykhologichnoi sluzhby ta PMPK systemy osvity Ukrainy / [uporiad. Panok V. H., Tsushko I. I., Obukhivska A. H.]. Kyiv : Nika-Tsentr, S. 24–33. (in Ukrainian)

19. Kalichak Yu. L. (2009) Naukovo-teoretychni osnovy fizychnoho rozvytku ta vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku [Scientific and theoretical foundations of physical development and upbringing of children of older preschool age]. *Visnyk sotsialno-humanitarnoho fakultetu : zbirnyk naukovo-metodychnykh statei. Drohobych* : Editorial and publishing department of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Output 3. S. 259–268. (in Ukrainian)

20. Kalichak Yu. L. (2016) Ozdorovchi tekhnologii ta diahnostychni metodyky fizychnoho rozvytku ditei: teksty lektsii [Health technologies and diagnostic methods of children's physical development: lecture texts]. Drohobych : Editorial and publishing department of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 128 s. (in Ukrainian)

21. Kalichak Yu. L. (2017) Pidhotovka maibutnykh vykhovateliv do protsesu fizychnoho vykhovannia i rozvytku ditei v umovakh doshkilnoho navchalnoho zakladu [Preparation of future educators for the process of physical education

and development of children in the conditions of a preschool educational institution]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova: za redaktsiieiu O. V. Tymoshenka* Kyiv : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova, Vypusk 5 K (86)17. S. 137–140. (in Ukrainian)

22. Kalichak Yu. L. (2022) *Pidhotovka studentiv do zdoroviazberezhuvainoi diialnosti v protsesi vyvchennia kursu «Metodyka fizychnoho vykhovannia ta valeolohichnoi osvity ditei doshkilnoho viku»* [Preparation of students for health-preserving activities in the process of studying the course «Methodology of physical education and valeological education of preschool children»]. *Pedahohichni nauky : teoriia ta praktyka*, № 2 (42). S. 38–43. (in Ukrainian)

23. Kalichak Yu. L. (2009) *Priorytety fizychnoho vykhovannia doshkilnykiv u dytiachomu sadku* [Priorities of physical education of preschoolers in kindergarten]. *Realizatsiia zdorovoho sposobu zhyttia – suchasni pidkhody: monohrafiia za zahalnoi redaktsiieiu M. Lukianchenka, V. Kurysh, Yu. Mihasiievicha, A. Podolski. Drohobych : Shvydkodruk*, S. 57–66. (in Ukrainian)

24. Kalichak Yu. L. (2013) *Problemy fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [Problems of physical education of preschool children]. *Naukovyi chasopys. Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova : za redaktsiieiu H. M. Arziutova*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, Tom 1. Vyp. 7 (33). S. 313–317. (in Ukrainian)

25. Kalichak Yu. L. (2007) *Psykhologo-pedahohichni aspekty fizychnoho vykhovannia doshkilnykiv* [Psychological and pedagogical aspects of physical education]. *Molod i rynek. №10. Drohobych: Kolo*, S. 50–54. (in Ukrainian)

26. Kalichak Yu. L. (2018) *Formuvannia kompetentnosti vykhovatelya zakladiv doshkilnoi osvity v protsesi profesiinnoi pidhotovky* [Formation of the competence of the teacher of preschool education institutions in the process of professional training]. *Molod i rynek. № 6 (161). Drohobych : Kolo*, S. 65–70. (in Ukrainian)

27. Kalichak Yu. L., Senchyshyn R. R. (2023) *Ukrainski narodni rukhlyvi ihry yak zasib fizychnoho vykhovannia doshkilnykiv* [Ukrainian folk mobile games as a means of physical education of preschoolers]. *Problemy ta perspektivy rozvytku nauky, osvity, tekhnolohii i suspilstva: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii (Kropyvnytskyi, 29 lystopada 2023 r.)*. Kropyvnytskyi : TsFEND, Ch. 1. S. 25–27. (in Ukrainian)

28. Kokun O. M. (2006) *Psykhofizioloheia* [Psychophysiology]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 184 s. (in Ukrainian)

29. Komisaryk M. I., Chuiko H. V. (2013) *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku : pidruchnyk* [Theory and methods of physical education of preschool children]. Chernivtsi. *Knyhy–XXI*, 484 s. (in Ukrainian)

30. Kononko O.L. (2003) *Komentar do bazovoho komponenta doshkilnoi osvity v Ukraini : naukovo-metodychy posibnyk* [Commentary on the basic component of preschool education in Ukraine]. Kyiv : Doshkilne vykhovannia, 243 s. (in Ukrainian)

31. Lohvvytska L. V., Andriushchenko T. K. (2007) *Doshkilnykam pro osnovy zdorovia: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Preschoolers about the basics of health]. Ternopil : Mandrivets, 176 s. (in Ukrainian)

32. Prystupa Y. N., Slimakovskiy O. V., Lukianchenko M. I. (1999) *Ukrainski narodni rukhlyvi ihry, rozvahy ta zabavy: metodolohiia, teoriia, praktyka* [Ukrainian folk mobile games, entertainment and fun: methodology, theory, practice]. Drohobych : Vymir, 449 s. (in Ukrainian)
33. Sokratova N. V. (2009) *Suchasni tekhnolohii zberezhenia i zmitsnennia zdorovia ditei: navchalnyi posibnyk* [Modern technologies for preserving and strengthening children's health]. Kyiv : Prosvita, 345 s. (in Ukrainian)
34. Stelmakhovych M. H. (1996) *Teoriia i praktyka ukrainskoho natsionalnoho vykhovannia* [Theory and practice of Ukrainian national education] : Posibnyk dlia vchyteliv pochatkovykh klasiv ta studentiv pedahohichnykh fakultetiv. Ivano-Frankivsk, 188 s. (in Ukrainian)
35. Shamardina H. M. (2003) *Osnovy teorii ta metodyky fizychnoho vykhovannia: navchalnyi posibnyk* [Basics of theory and methods of physical education : study guide]. Kyiv : Porohy. 445 s. (in Ukrainian)
36. Shamrai A. I. (2007) *Orhanizatsiia fizkulturno-ozdorovchoi roboty v DNZ* [Organization of physical culture and health work at the DNZ]. Doshkilnyi navchalnyi zaklad. № 10. S. 8–10. (in Ukrainian)